

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2022 – Volume 31, Issue 3, pp. 43–50
<http://doi.org/10.18352/jsi.741>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Rotterdam University of Applied Sciences
Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Judith Metz, Marja Jager-Vreugdenhil, Jean Pierre
Wilken & Toby Witte (Reds.). **Sociaal werk doordacht.**

Amsterdam, Uitgeverij SWP, 2021, €16,90, pp. 96.

ISBN 9789085600848.

BOOKS

KRISTEL DRIESSENS

Kristel Driessens, Senior onderzoeker Expertisecentrum Krachtgericht Sociaal Werk en Coördinator Bind-Kracht, Karel de Grote Hogeschool; Professor aan de masteropleiding Sociaal Werk van de Universiteit Antwerpen.

E-mail: kristel.driessens@kdg.be

DE ESSENTIE VAN HET SOCIAAL WERK BENOEMD

Sociaal Werk doordacht is een bundel essays geschreven op initiatief van het Nederlandse Platform Lectoren Sociaal Werk. Het doel is om een bijdrage te leveren aan de *body of knowledge* van het sociaal werk als professionele praktijk en als academische discipline. De aanleiding voor het boek is de decentralisatie van het sociaal werk in Nederland en het gebrek aan erkenning van de specifieke meerwaarde van het sociaal werk op lokaal niveau. De zoektocht van de opleidingen Sociaal Werk naar een evenwicht tussen aandacht voor een generalistische basis en de vereisten van specifieke beroepsprofielen, is een ander thema dat de auteurs heeft geïnspireerd. De lectoren beogen met deze bundel, waarin ze hedendaagse sociale vraagstukken belichten,

SOCIAAL WERK DOORDACHT

de identiteit en de kennisbasis van het sociaal werk te versterken en een bijdrage te leveren aan de professionalisering en wetenschappelijke onderbouwing van de professie.

Een heldere, beknopt geformuleerde missie

Voortbouwend op de Global Definition of Social Work (International Federation of Social Workers, 2014) wordt er in het eerste essay, uitgewerkt door Lilian Linders en Lisbeth Verharen, een heldere missie geformuleerd: "Het sociaal werk is een vorm van professionele beroepsuitoefening die bijdraagt aan het bevorderen van (de mogelijkheden van) sociaal functioneren. Sociaal Werk is een waardegedreven en dialogische professie, die werkt op basis van morele overwegingen over kwaliteit van leven." (Linders & Verharen, 2021, p. 15)

Een waardegedreven professie, maar waartoe? Sociaal werkers signaleren factoren die sociale ongelijkheid veroorzaken of in stand houden en werken aan veranderingen die rechtvaardigheid, waardigheid en vrijheid bevorderen. De missie is er op gericht dat iedereen ertoe kan en mag doen, met de focus op mensen in kwetsbare posities. Sociaal werkers versterken veerkracht, weerbaarheid, zelfbeschikking, sociale inclusie en sociale cohesie. Ze werken gelaagd op het niveau van het individu, de gemeenschap en de samenleving.

Na dit inleidende hoofdstuk volgen vier essays die elk gewijd zijn aan een van de vier kernelementen in de beroepsuitoefening, die de lectoren onderscheiden: socioprudentie, methodisch, integraal en sociaal-politiek bewust werken.

Praktische wijsheid expliciteren

In een *Pleidooi voor socioprudentie* beschrijven Frans Spierings, Nico de Vos, Marja Jager-Vreugdenhil, Lia van Doorn en Jean Pierre Wilken de praktische wijsheid die de sociaal werker ontwikkelt om goed te handelen en retrospectief te kunnen toetsen of er goed gehandeld is. Het gaat om een constant leerproces, waarbij sociale reflexiviteit essentieel is en verschillende kennisbronnen (theoretische kennis, methodische vaardigheden, kennis van doelgroepen en wetgeving, en ervaringskennis) gecombineerd worden.

Socioprudent handelen volgt methodisch een cyclus waarin de professional achtereenvolgens informatie verzamelt, analyseert, besluit over passende acties, reflecteert op basis van de missie en centrale waarden van het sociaal werk, komt tot oordeelsvorming, leert en de kennisbasis en

praktische wijsheid vergroot. Het in de praktijk gebrachte 'stille weten' (*knowing in action* van Schön, 1990 in Spierings *et al.*, 2021, p. 24) kan expliciet gemaakt worden via *reflection on action*. Daarvoor blijken sociale verhalen of narratieven een belangrijk middel, waarbij het operationele weten over niet-standaard situaties wordt geëxpliciteerd. De filosofische achtergrond situeren de auteurs in de deugdethiek. Naar analogie met de jurisprudentie, baseert socioprudentie zich op kaders die leidend zijn voor sociaal werk (de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, het Kinderrechtenverdrag, de Global Definition of Social Work). Het is belangrijk dat sociale oordelen meer systematisch worden gedocumenteerd en dat de praktische wijsheid, die nodig is om het goede te doen, wordt geëxpliciteerd. Standaardmethoden en protocollen blijken immers niet meer passend, waar men maatwerk biedt en de regie over ondersteuningsprocessen met burgers deelt.

Het waardegedreven karakter van sociaal werk vereist ruimte voor het ontwikkelen, hanteren en implementeren van praktische wijsheid (Banks, 2012 in Metz *et al.*, 2021, p. 13), wat noodzakelijk is om met normatieve kwesties, eigen aan het sociaal werk, te kunnen omgaan.

Sociaal werk als een fiets

Judith Metz en Lisbeth Verharen onderscheiden in hun essay *Methodisch Werken* zeven karakteristieken die gezamenlijk het methodisch werken in het hedendaagse sociaal werk typeren: doelgericht, systematisch, situationeel, relationeel, versterkend, moreel en tastend werken.

Het stellen van doelen (hoofddoel en subdoelen, doelen op korte en lange termijn) geeft richting aan het methodisch handelen. Het systematisch werken verwijst naar de achterliggende structuur en de logica, de heldere werktheorie, planning en fasering. Situationeel verwijst naar de afstemming op wat in de situatie aanwezig is en het procesmatig werken. Relationeel duidt op de noodzakelijke samenwerkingsrelatie waarin men een emotionele en taakalliantie kan onderscheiden, met als eigenheid de dialogische stijl met wederkerige beïnvloeding. Versterkend werken staat voor het gelaagde proces waarbij er aandacht is voor (kritisch) bewustzijn en systeemverandering, voor individuen, groepen en gemeenschappen. Moreel wijst op het normatieve karakter en de waardegeladenheid van de professie, waarbij de vier kernwaarden van sociaal werk leidend zijn: het bevorderen van sociale rechtvaardigheid, de handhaving van mensenrechten, collectieve verantwoordelijkheid en respect voor diversiteit. Het kenmerk tastend werken ten slotte, staat voor het 'onzeker weten', het aftasten van het unieke van de situatie en de mogelijkheden die erin besloten liggen.

BOOKS

De auteurs gebruiken voor het methodische handelen de metafoor van 'de fiets'. Hiermee duiden zij in de eerste plaats op de verschillende onderdelen die samen een fiets vormen. Het functioneren van een fiets is echter afhankelijk van de fietser, het type fiets en de omstandigheden waarin wordt gefietst. Kortom, de gemeenschappelijke methodische basis van het sociaal werk kan toegepast worden in een verscheidenheid aan beroepscontexten. Deze worden onderscheiden op basis van vier dimensies: het aangrijpingspunt (individu, groep, gemeenschap, institutie en/of beleid), de inzet (aanwezig zijn, steunen, stabiliseren, faciliteren, herstellen, verbeteren, oplossen, ontwikkelen), de verschijningsvorm (types van aanbod of hoofdactiviteit: structureren, activeren, ondersteunen van ontplooiing, verbinden, hulpverlenen) en de context waarin men werkt (zoals het persoonlijke of publieke domein, de online leefwereld, de accommodatiegebonden of (semi-) residentiële omgeving).

Vier vensters naar integraal werken

Het essay over *Integraal werken en sociaal werk* is van de hand van Jean Pierre Wilken, Els Overkamp, Joep Binkhorst en Ard Sprinkhuizen. Zij wijzen op de verscheidenheid aan definities van integraal werken en stellen vast dat deze vooral focussen op het niveau van het individu en een probleemgerichte oriëntatie kennen.

De auteurs stellen vervolgens een model van integraal werken voor vanuit een benadering van vier vensters. Ze onderscheiden het burger- en leefwereldvenster, wat het perspectief van de leefwereld van mensen, hun sociale netwerken en gemeenschappen omvat. Het venster van de inzet van de sociaal werker verwijst naar de samenhangende wijze waarop alle aspecten, die bij kwaliteit van (samen)leven van belang zijn, in het handelen worden meegenomen. Het handelen vindt plaats vanuit een breed welzijns perspectief, een brede kennisbasis, aansluitend bij bewonersinitiatieven, en ondersteunend voor de veerkracht met oog voor zowel de kwetsbaarheid als de complexiteit van de leefwereld. Interprofessionele samenwerking past daarin als het gaat om goed op elkaar afgestemde activiteiten en methodische werkwijzen vanuit een gedeelde visie.

Het derde venster, het organisatievenster, duidt op specifieke organisatievormen en de aandacht voor randvoorwaarden tijd, continuïteit, ruimte en steun. Hierbij is er ook aandacht voor de verankering van integrale samenwerking in een nieuwe organisatie- en discipline overstijgende structuur met sociaal werkers als voortrekkers en verbinders. Het beleids- en bestuurlijke venster duidt op keuzes op het niveau van bestuurlijke en de ondersteunende regelgeving.

Dit conceptueel model met vier vensters is ontwikkeld om lokale praktijken door te lichten en kan een hulpmiddel zijn om spanningsvelden en botsende belangen te onderkennen en positie te bepalen. De auteurs duiden erop dat dit integraal perspectief een belangrijke ruggengraat van professionaliteit vormt.

Sociaal-politiek bewust werken

Het essay *sociaal werk en sociaal beleid* van de hand van Toby Witte, focust op het 'mee- en tegenbewegen' van het sociaal werk in de beleidsarena. Sociaal werkers baseren zich steeds op de principes van de democratische rechtsstaat en de universele rechten van de mens en komen daarbij op voor het belang van burgers in kwetsbare posities en wijken. In een turbulente beleidscontext van een zich terugtrekkende centrale overheid en met de creatie van "*participatie- en verzorgingsgemeenten*", ontwikkelt zich een samenleving waarin bewoners in samenspraak en met ondersteuning van sociaal werkers een grotere verantwoordelijkheid krijgen. De transitie naar *governance* en de opkomst van de sociale (integrale) wijkteams bijvoorbeeld, vragen om een bestuursstijl in coproductie met sociaal werkers en bewoners om samen nieuwe vormen van sociaal beleid te kunnen verwezenlijken. Dit vereist een politieke en bestuurlijke sensitiviteit, een sociaal-politiek bewustzijn bij sociaal werkers, om ook de ruimte voor beleidsbeïnvloeding te kunnen innemen. Als *state agents* en *citizen agents* balanceren zij tussen waarden als efficiency en sociale rechtvaardigheid. Genuanceerd positie durven kiezen en stelling innemen om burgers samen te brengen in een inclusieve samenleving, waarin iedereen kan meedoen, is voor de huidige sociaal werker een belangrijke uitdaging. Dit vereist dat ze een kritische, bevragende, reflecterende en belangenbehartigende rol opnemen. Dat gebeurt nog onvoldoende en sociaal werkers worden ook te weinig erkend in deze rol. Er is meer kennis, inzicht en handelingsvaardigheid nodig op dit terrein. Hierin kunnen de opleidingen sociaal werk een belangrijke rol vervullen, zodat sociaal werkers van de toekomst de rol van *critical friend* ten gunste van mensen in kwetsbare situaties kunnen opnemen, als schakelende tussenwerkers, experimenterend en verbindend. De sociaal werker van de toekomst wordt dan een antenne voor ongehoorde signalen, een professional die van onderop vraagstukken, die tussen de kokers van het beleid en beleidssectoren dreigen te vallen, op de politieke agenda brengt.

Naar sociale reflexiviteit

Het laatste essay *Sociaal werk gaat om andere mensen: werken aan sociale reflexiviteit in sociaal werk* van Lilian Linders is mijn favoriete hoofdstuk. Belangrijke voorwaarde om sociaal werk te

BOOKS

kunnen doen, is je goed kunnen verplaatsen in de ander, met verbeeldingskracht en het vermogen om te communiceren. Lichterman (2005) omschrijft sociale reflexiviteit als het “type conversatie waarin groepsleden samen kritisch reflecteren op de wijze waarop zij zich tot elkaar en de wereld om hen heen verhouden” (in: Linders, 2021, p. 85). Het gaat om het kunnen overbruggen van verschillen met mensen buiten de eigen groep.

Linders analyseert het gebruik van het concept ‘reflectie’ bij verschillende sociologen en in de opleidingen sociaal werk. Ze pleit daarbij overtuigend voor het overstijgen van zelfreflectie, wat vooral gericht is op het verruimen van inzicht in zichzelf en de eigen handelingsmogelijkheden, en op het leren vanuit eigen ervaringen. Dit sluit aan bij het ideaal van autonomie en zelfontplooiing in een geïndividualiseerde samenleving, maar eigen aan de basishouding van de sociaal werker is juist de gerichtheid op *de ander* en diens mogelijkheden om tot zijn recht te komen.

Deze cocreatie met de ander vereist een lerende omgeving, waarin sociaal werkers met elkaar en andere professionals in dialoog gaan over ieders handelen in relatie tot de brede context en oog hebben voor de verschillen. Het gaat om een dialoog over hoe de sociaal werker zich verhoudt tot datgene waarmee hij bezig is en de wereld om hem heen, om zich daarmee te kunnen verbinden en te reflecteren over de relatie met een ingewikkelde, verdeelde samenleving. Kortom, laat ons ‘het reflecteren over zichzelf’ overstijgen en het begrip ‘sociale reflectie’ koesteren en toepassen. Reflectie over het handelen in de context in verbinding met anderen, dat is waar het om gaat in het sociaal werk.

Een verrijkende denkoefening

Sociaal werk doordacht is een overzichtelijke, vlot leesbare bundel, het biedt zes essays die de lezer helpen om de eigenheid van het sociaal werk te verwoorden en zijn meerwaarde naar andere professionals en (lokale) beleidsmakers te verantwoorden.

De missie van het sociaal werk is krachtig en kort geformuleerd, waarbij er aandacht is voor structurele factoren en individuele ontwikkeling. Verrassend en verfrissend zijn de geactualiseerde, generalistische concepten. Ze lijken me bruikbaar voor de explicitering van het gemeenschappelijke kader in de opleidingen, voor het onderzoek, voor een gezamenlijk duidelijk discours naar de overheid en als leidraad voor de verdere professionalisering. De concepten zijn ook zuiver en zorgvuldig uitgewerkt.

Kortom, het is een boek dat reflectie bevordert door taal te geven aan de eigenheid van het sociaal werk. Mijns inziens is het conceptueel innovatiever dan het Vlaamse boek *#sociaal werk* dat zeer concreet het sociaal werk ontrafelt voor studenten van de professionele bachelor sociaal werk (Tirions *et al.*, 2019). Het Nederlandse boek biedt aanvullend een conceptuele denkoefening over vernieuwende begrippen die gevat de eigenheid van dat sociaal werk weergeven.

Een ander vergelijkbaar Vlaams werk is het *Eindrapport Sterk Sociaal Werk*, ontwikkeld vanuit een raadpleging van talrijke sociaal werkers, ter voorbereiding van de eerste conferentie voor, met en over het Sociaal Werk (Vandekinderen, Roose, Raeymackers & Hermans, 2018). Vanuit eenzelfde zoektocht naar de eigenheid van het sociaal werk werd gezocht naar haar DNA en werden vijf krachtlijnen geduid: politiserend werken, nabijheid, proceslogica, generalistisch sociaal werk en verbindend werken. De Vlaamse publicaties *Sterk Sociaal Werk* en *Sociaal Werk doordacht* komen tot sterk gelijklopende vaststellingen, pleidooien met iets andere prioriteiten. Waar lectoren in Nederland eerder focussen op socioprudentie en sociale reflectie, het reflexieve karakter van het sociaal werk, focust Vlaanderen toch net iets meer op dat structureel sociaal werk. Maar de essentie, de aandacht voor het generalistische, het procesmatige en politiserende, is heel vergelijkbaar.

Het rijke van *Sociaal werk doordacht* is de gezamenlijke, conceptueel en theoretisch onderbouwde denkoefening van lectoren. Dit boek is geschreven vanuit een duidelijk doel en brengt concepten aan die de professionalisering en legitimering van het sociaal werk ondersteunen. Maar het is een basis die verdere uitwerking vraagt. De conceptualisering is een belangrijke eerste stap, die nu geconcretiseerd mag worden op basis van voorbeelden, narratieven en verhalen. Wat betekenen de gepresenteerde concepten voor en in de praktijk? Hoe kunnen sociaal werkers er expliciet en concreet mee aan de slag? Een boek met voorbeelden, casussen en verhalen voortbouwend op deze specifieke concepten, zou een mooie aanvulling kunnen zijn op dit basiswerk. Kortom, een fundament dat verdere uitwerking verdient.

REFERENTIES

- International Federation of Social Workers. (2014). *Global definition of the social work profession*.
 Geraadpleegd van: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>
- Lichterman, P. (2005). *Elusive togetherness. Church groups trying to bridge America's divisions*.
 Princeton & Oxford: Princeton University Press.

BOOKS

- Linders, L. (2021). Sociaal werk gaat om andere mensen: werken aan sociale reflexiviteit in sociaal werk. In J. Metz, et al. (Eds.), *Sociaal Werk doordacht*. Amsterdam: SWP Uitgeverij, p. 83–95.
- Linders, L., & Verharen, L. (2021). Missie sociaal werk. In J. Metz, M. Jager-Vreugdenhil, & J.P. Wilken (Eds.), *Sociaal Werk doordacht*. Amsterdam: SWP Uitgeverij, p. 15–17.
- Spierings, F., de Vos, N., Jager-Vreugdenhil, M., van Doorn, L., & Wilken, J.P. (2021). Pleidooi voor socioprudentie in het sociaal werk. In J. Metz, M. Jager-Vreugdenhil, & J.P. Wilken (Eds.), *Sociaal Werk doordacht*. Amsterdam: SWP Uitgeverij, p. 19–31.
- Tirions, M., Raeymaeckers, P., Boxstaens J., Cornille A., Gibens, S., & Postma Y. (Eds.), (2019). *#sociaal werk*. Leuven: Acco.
- Vandekinderen, C., Roose, R., Raeymackers P., & Hermans, K. (2018). *Sociaalwerkconferentie 2018, Sterk Sociaal Werk. Eindrapport*. Leuven: Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. Geraadpleegd van 27580 (vlaanderen.be).